

ISSN 1300-3372

TÜRK KÜLTÜRÜNÜ ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ

TÜRK KÜLTÜRÜ

AYLIK DERGİ

462

SAYI 462

YIL XXXIX

EKİM 2001

TÜRK KÜLTÜRÜ

Yayın Ta.: Kasım / 1962
Yayımlayan:
TÜRK KÜLTÜRÜNÜ
ARAŞTIRMA
ENSTİTÜSÜ
Kuruluş Ta.: Ekim 1961

★

İmtiyaz Sahibi
Prof. Dr. Şükrü ELÇİN

★

Yazı İşleri Müdürü
Prof. Dr. Bahaeddin
YEDİYILDIZ

★

Fiyatı: 800.000-TL.
Yıllık Abonesi
(2001 yılı için)
8.000.000-TL..

Yurtdışı:

- \$ 25.-
- DM. 40.-

Abone bedeli, 171.379
numaralı posta çeki
hesabına yatırılabilir.
Ödemeli gönderilmez.

★

Dergiye gönderilen yazılar
basılsın basılmıyın iade
edilmez. Dergideki yazılar
kaynak gösterilerek alınabilir.
Makalelerdeki fikirler imza
sahiplerine aittir.

★

İdare ve yazışma adresi:
BAHÇELİEVLER
SONDURAK,
17. SOKAK, NU. 38
06490 ANKARA
Tel: 213 31 00
Faks: 213 41 35

★

Dizilip Basıldığı yer:
Ankara Üniversitesi Basımevi
Beğlevler / Ankara
Tel: 213 66 55

İÇİNDEKİLER

Balbalların Peşinden Doç. Dr. Saadetin Gömeç	577
Haçlıların Moğallarla İttifak Teşebbüsleri Yard. Doç. Dr. Ergin Ayan	580
Van'da Ermeni Komiteleri ve Faaliyetleri Tuncay Ögün	590
Hasib'in Silkü'l-Le'Âl-i Osmân Adlı Manzum Tezkiresinde Kullandığı Kaynaklar Menderes Coşkun	607
Şinasi'nin Şiirinde Yeni İnsan Tipi Arş. Gör. M. Fatih Kanter	616
Şiir ve Şehir Tarık Özcan	624
Osman Atıla'nın Şiirlerinde Dil ve Üslûp Dr. Ahmet Akçataş	628
Millî Mücadelede Akhisar Cephesi'nin Kurul- ması ve Bu Sırada Akhisar'ın Sosyal Durumu Yrd. Doç. Dr. Hâluk Selvi	634

Sayın okuyucularımızın Enstitümüze
gönderdikleri İstek yazılarında adresleri ile
birlikte posta kod numaralarını da
bildirmeleri rica olunur.

ŞİNASI'NİN ŞİİRİNDE YENİ İNSAN TİPİ

Arş. Gör. M. Fatih KANTER*

GİRİŞ

Şinasi, hem nesir hem de şiir alanında yenilikçi bir kimliğe sahip olmasına rağmen onun şiiri üzerindeki yargılar kesin değildir. Nesir alanında yaptığı yeniliklerin yanında şiirleri zayıf kalmıştır. A.Hamdi Tanpınar'ın dediği gibi; "sadelik ve yenilik uğruna, alışılmış mükemmelliklerden kaçınan,kafiye temrinlerini,bitirilmiş şiire tercih eden şair,dilimize ve edebiyatımıza mihver değiştiren aksiyonunu sekiz on manzume ile bir kaç kıta münferit beyitle yapmıştır."(Tanpınar,1997:54). Şinasi zaten hiçbir zaman şairlik iddiasında da bulunmamıştır. Bu yüzden şiirinden çok getirdiği yenilikler önemlidir. Asıl "yenilik, Şinasi'nin sanatında değil, davranışında, düşüncelerindedir; sözgelişi, Reşid Paşa'ya sunduğu ilk kasideinde geçen:

" Rûm'a bir Avrupalı büt vereli revnak ü şân
Reşk-i iklim-i Firenk olmadadır Türkistan"

(Beken 21, Anıl 18)

mısraları, bize varmak istediğimiz bir ülkeyi belirler;burası düşüncemizle,sanatımızla yönelmişiz Yeni Kızıl Elmadır." (Akıncı,1966:17-18). Şinasi'nin amacı,Avrupa medeniyetinin ilim ve kültür alanındaki yeniliklerini Osmanlı'ya en uygun yollarla sokmaktır.

Şinasi, şiirde gerçekleri yansıtmayı amacına daha uygun bulmuştur. Bu nedenle soyut ifadeleri, hayalleri sıkça kullanmamıştır. Onun şiirlerinde düşünce her zaman en ön safta olmuştur. "Şinasi, eski şiirin hayal sisteminden çıkarak soyuttan somuta dönmeyi başarır." (Tuncer, 1994:31). Düşünceye yönelik Şinasi'nin mısralarını sanattan ve musikiden uzaklaştırmış, daha yalın ve sade bir dile ulaştırmıştır. "Şiiri de nesri gibi, hep belli bir amaca yönelir; duyguları değil, düşünceleri, ardına düştüğü ilkeleri anlatır. Onda duygunun ısıtıp çiçeklendiği mısra, yok denecek gibi azdır; şiirin o sıcak soluşunu ararken çok yol, kendi güzel kuruntularımızla karşılaşırız." (Akıncı, 1966:21). Somut bir nitelik kazandırdığı mısralar "akılcı olan insanın kelime oyunlarına fazla iltifat etmeyerek çıplak bir ifade" (Dizdaroğlu,1970:13-14) tarzını oluşturmuştur.

"Çok eski ve köklü bir geleneğe sahip olan klasik şiirimizin yerine tamamıyla yeni ve Avrupalı bir şiir anlayışı yerleştirmek gibi imkansız derecede zor bir mücadeleyi ilk olarak başlatan Şinasi" (Ekiz, 1985:71) bunu Reşit Paşa kasidelerinde en güzel şekilde başarmıştır. Tanzimat'ın mucidi olan ve yüzünü Batı'ya çeviren Reşit Paşa, Şinasi'nin fikirlerini yüklediği büyük bir kahraman olarak karşımıza çıkarılmıştır..

"Şinasi'nin idealindeki kahraman, Batı'nın düşünce ve ilmimi kendi bünyesinde bulunduran ama Doğu'lu yaşayışı da kökten reddetmeyen insandır. Bu düşüncesiyle Şinasi kendi içerisinde çelişkiye düşmüş görünüyor. Bunda ise henüz bütünüyle kendi milli duygularından kopamayan insanın şuuru etkindir. Öte yandan bize, Reşid Paşa kasidelerinde mefhumlarını öğrettiği yeni bir

* Fırat Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

dünya ve insan görüşünü açtığı, Nefi'ye yaptığı küçük nazire ile şark fatalizminin dışına çektiği insanı, akılcı bir dünyaya çıkarmağa çalıştığını düşünürsek, ancak 88 sahife tutan küçük şiir mecmuasının Türkçe'nin içinden nasıl bir dinamizm ile parladığını tasavvur" (Tanpınar, 1997:193) etmek bu şuur ve çelişkiyi açıklamaya yeterlidir.

Şinasi'nin şiirlerindeki ve düzyazılarındaki "yeni insan" tipinin idealleştirdiği kişinin Mustafa Reşid Paşa olduğunu söylemiştik. Reşid Paşa devlet adamı olarak savaşı kılıçla değil kalemle kazanma taraftarıydı. Bu nedenle yenileşme yolunda Tazimat Fermanı'nı yazan da okuyan da bizzat kendisi olmuştur. Yenileşme yolundaki bu büyük adım "batı medeniyetini örnek alan bir" (Kaplan,1991:170)aydınlar hareketi olarak nitelendirilebilir. Sonraki yıllarda başlayacak olan Yeni Osmanlılar ve Jön Türk hareketleri de aynı fikirlerle yola çıkmıştır.

"Yeni aydın tipi"nin prototipi olarak karşımıza çıkan Reşid Paşa, ilahi güçler birliğini bünyesinde toplamış gibidir." (Tanpınar,1997:198).

*"Adl ü hikmetle eden sen gibi rey u tedbir
Kahramandır ne kadar etmese ceng ü cidal"*

"Kahraman, her şeyden evvel nefisini yenen ve kendisini insanlığa, onun ıslâhına tenvir ve tezhibine" (Tanpınar,1997:201) adayan, "adalet ve hikmet" gibi özelliklere sahip olan kişidir. Yani Mustafa Reşid Paşa'dır.

Şinasi ile birlikte şiirimize giren "yeni insan" Osmanlı'da görülen "gazi tipi" ve "veli tipi"nden farklı özellikler gösterir. Şinasi'nin, Mustafa Reşid Paşa ile başlattığı "yeni aydın tipi"nin özelliklerini Mehmet Kaplan şu şekilde sıralamaktadır:

- "a- Tanzimat'la beraber yeni aydın tipi düşündüklerinde batıyı örnek alır.
- b- Batılı gibi o da akla, tabiata ve insan iradesine inanır, batıl inançlara yer vermez.
- c- Toplum düzeninin zora değil, kanuna dayanmasını ister.
- ç- Halkın vazifeleri olduğu kadar, bazı hakları, bilhassa memleket konuları üzerinde fikirlerini serbestçe ifade etme hakkına sahip olduğuna inanır.
- d- Çalışmayı, birleşmeyi, yardımı yüksek bir değer olarak tanır.
- e- Memleketin dünya içinde tuttuğu yeri ve misyonu bilir. Dış aleme açık olmakla beraber, vatanına sınıksız bağlıdır." (Kaplan,1991:175-176)

Yeni insanda görülen bu özellikler, Tanzimat'tan sonra Türkiye de ortaya çıkan "yeni aydın tipi"nin başlangıcını oluşturur. Bu tip ise, Türkiye'nin gelişmesinde Tanzimat'tan bugüne kadar önemli bir rol oynar.

Reşid Paşa hem Şinasi'nin sözünü ettiği "yeni insan tipi" olması dolayısıyla hem de Şinasi'nin her zaman koruyuculuğunu üstlenmiş olmasıyla, onun şiirlerinde vazgeçemediği kahramanıdır. Reşid Paşa Tazimat Fermanı'nı ilan ederek memleketi kurtarmaya çalışan bir kahraman olarak Şinasi'nin büyük sevgisini ve takdirini kazanmıştır. "Şinasi'nin zamanında Fransız gençleri için Napoleon bir kült konusu idi. Şinasi için de Reşid Paşa" (Kaplan, 1995:263) bu konumdadır. Şinasi'nin savunduğu düşünceler, aradığı özellikler Reşid Paşa'da vücut bulmuş gibidir. Bu yüzden Şinasi, Reşid Paşa'ya bağlı ve övgülerinde içten bir tablo çizer.

Yeni kavramları Reşid Paşa'nın kişiliğiyle bütünleştiren Şinasi ona yeni unvanlar da yakıştırmıştır:

*Eyâ ehâli-i fazlın reis-i cumhuru
Revâ mı kim kalayun ehl-i cehl elinde esir*
(Beken 27, Anıl 13)

Reis-i cumhur ifadesi o gün için oldukça yenidir. Şinasi Reşid Paşa'yı aynı zamanda bir kurtarıcı olarak görür. Cahillerin elinden yani Şinasi'nin ifadesiyle onları esaretten Reşid Paşa kurtaracaktır. Reşid Paşa'nın övüldüğü beyitler, Şinasi'nin tüm içtenliğiyle ona bağlılığını bildirir.

Reşid Paşa için yazdığı dört kasidesinde de Şinasi'nin memduhunu överken aldığı tavır eskilerden farklıdır. O öyle bir kahramandır ki, dünya üzerinde alanlarında anılan en büyük ilim adamlarından bile üstündür:

*Geçti İskender'i hükmen hikemen Risto'yu
Hâsılı etti meşâhirü izâma rüçhân
(Beken18, Anıl 16)*

AKIL

Şinasi'nin şiire getirdiği yeniliğin temel dayanak noktası akıldır. Şinasi şiirimize Fransız klâsik okulunun akılcılık anlayışını sokmuştur. Pozitivizmin etkin olduğu yıllarda Paris'te bulunmasının payı bunda büyüktür.

Akıl kavramına önem vermesi, Şinasi'nin şiirlerinde duygu yönünü arka plana itmiştir. Duygularını ve iradesini aklın emrine vermeyi uygun bulan Şinasi, Müntahabat-ı Eşar'ın başından itibaren akıl sözcüğünü şiirlerinde vazgeçilmez bir şekilde sunar. Kitabın en başında yer alan "tahmid", onun şiirindeki yeniliği müjdeleyen türdendir:

*Değil mi Tanrı'nın ihsanı akl ü kalb ü lisan
Bu lütfu etmelidir fikr ü şükr ü zikir insan
(Beken 3, Anıl 5)*

Eserinin hemen başında, Tanrı'nın insana verdiği özellikleri sıralarken akıl kavramını baş köşeye yerleştirmesi dikkat çekicidir. Akıl ile birlikte kalp, lisan, fikir, şükür ve zikir sözcüklerine yer veren Şinasi, bunların arasındaki bağın en temel noktasında "akıl"a yer verdiğini göstermiştir. "Hislerimizi bile o derlemeli toplamalıdır, yani insana o hâkim olmalıdır. Tesadüfi olmaktan kurtulduğu zamanlarda sadece teessüri hayata bağlı görünen eski edebiyatımızın yanı başında akla dayanan bir edebiyat" ın (Tanpınar, 1997:199) başlangıç noktası bu dizelerden oluşmaktadır.

Şinasi'nin, Eski edebiyattan farklı olarak yazdığı "Münacât"ında yine akıl ön plandadır. İçerik bakımından farklı bir münacât yazar Şinasi, eski münacâtlara giren kalabalık malzemeyi ayıklar. "Minyatürlere çok benzeyen eski münacâtların karşısında Şinasi'nin münacât"ı sade çizgilerle yapılmış bir desen" (Kaplan, 1998:35) şeklinde karşımıza çıkar. Bu desen o kadar sade ve içtendir ki, Namık Kemal bu manzumeyi Yunus'un ilahisi zannetmiştir.

Münacât'ın henüz on birinci beytinde, insanın Tanrı'yı akıl yoluyla kavramasını, can ve gönül yoluyla da teslim olması gerektiğini ifade eder. Eski edebiyatımızda fazla üzerinde durulmayan akıl artık insanın en önemli uzvu niteliğine bürünür. Şüphesizliği de beraberinde getiren bu yenilik Şinasi'yi "batıl inançlardan kurtulmuş, modern esaslarını ilimde, akılda ve psikolojide arayan bir dindarlık" (Kaplan, 1995:259) vasfına ulaştırır. Tanrı'nın varlığını ispat için, kainatın varlığı bile yeterlidir. Onun için kâinatın varlığını ispat olarak göstermesi ise "objektif"lik bakımından önemlidir. Tanrı'nın ispatının akıl yoluyla olması eskiden farklıydı. Onlar aşk yoluyla Tanrı'ya ulaşmanın gereğinden bahsederler. "Fuzûli münacâtında:

*Annâ çü sana kadimdir zât
İdrâk sana yeter mi heyhât
İdrâkimize kemâl-i hayret
Tevhidine besdürür delâlet
Endişe-i zât kılmak olmaz
Bilmek bu yeterki bilmek olmaz"*

(Kaplan, 1998, s. 36)

der. Şinasi ise kainatı delil olarak yeterli bulmaz ve insana yönelir. İnsandaki kalp gözünlü le bu yolda ispat olarak kullanır. İnsanı "Yaratıcı'nın varlığına delil olarak sunan Şinasi bir nüfredinde:

*Varlığın Hâlık'ının varlığına şahittir
Gayri bürhân-ı kavi var sede zâittir*

(Beken 12, Anıl 8)

diyerek bunu kuvvetlendirir. Yine bu dizelerde de aklın basit bir sonucu olarak Tanrı'yı ispat eder. Şinasi'nin bu yöndeki yenilikleriyle "Tanzimat'tan sonraki Türk edebiyatında, Batı medeniyetinin tesiriyle din ile ilim, akıl ile iman, görünen ile görünmeyen âlem arasında bir çarpışma" (Kaplan,1998:36) başlamış olur.

Akıl, Şinasi'nin idealindeki "yeni insan"ın en temel dayanağıdır. Kendisine örnek "yeni insan tipi" olan Reşid Paşa ise aklını en iyi şekilde kullananların başında gelir. Şinasi, Reşid Paşa için yazdığı kasidelerde buna sık sık temas eder. Reşid Paşa'nın akli sayesinde devletin geleceği teminat altındadır. Reşid Paşa, aklını işletmeyi bilir ve yeniliklerle herkesi kendi aklına hayran bırakır:

*Asafâ aklına dil-bestedir akl-i fa'âl
Cevher-i hilkâtine olmuş araz izz ü celâl*

(Beken 23, Anıl 9)

Eski ile yeni bir tür sembolik çatışması kalp ile akıl arasında cereyan eder. Şiirinde yeni kavramları verirken Şinasi daima aralarında bir bağ kurar. Her kavram zincirleme olarak ötekine bağlıdır. Yeniye getirirken eskiye de karşı çıkma eğiliminde olan şair bunu zıtlıklarla ifade eder. Bunun örneklerinden birisi kalem-kılıç ikilemidir :

*Kalem kılıç olup aklın debi ü cellâdı
Biri işâret ederse biri eder tedmir*

(Beken 26, Anıl 13)

Kalem yenililiğin sembolü olarak karşımıza çıkar. Beyitte görüldüğü gibi kılıcın kesmesi için kalemin emir vermesi gerekir. Yani kalem kılıçtan üstündür. Bu karşılaştırma bizi yine akıl ve kalp karşılığına götürür. Böylece akıl emreder kalp hisseder gibi bir mantıksal çıkarıma ulaşırız.

Akıl öyle bir nimettir ki insanlığın emrine verildiği halde onu kullanmak daha büyük bir beceri ve bilgi ister. Bu bağlamda bilgi aklın yanında önemli bir yer tutar. Aklın bütün insanlara verildiğini;

*Âleme mûris-i cân adl ile ihsân olmuş
Âdeme bâis-i şân akl ile irfân olmuş*

(Beken 28, Anıl 11)

şeklinde belirtirken; insanın en şerefli varlık olduğu noktasında akıl sayesinde kavuştuğunu hatırlatıyor. Akli olan her insan ise, aklını rehber alarak doğru yolu aramalıdır.

Akıl tüm insanlarda ve de Şinasi'nin şiirimize soktuğu "yeni insan tipi"nde vazgeçilmezdir. "İnsanın gereksinim duyduğu her şey "Evrensel Akılda" zaten mevcuttur." (Addington,2000:15)

MEDENİYET

Şinasi'nin şiiriyle tanıştığımız yeni kavramlardan biri de medeniyettir. Şinasi Batı'dan fazlasıyla etkilenmiştir. Medeniyet düşüncesi de buradan kaynaklanmıştır. Tanzimat'ı ve kanunu bu yüzden destekler.

Ona göre medeniyet, Avrupalı düşünürlerin ortaya koyduğu bir Avrupa medeniyetidir. Medeni insan ise "yeni insan"ı oluşturan bütünü bir parçasıdır."Yeni insan" idealini Reşid Paşa ile bütünlüştüren Şinasi, medeniyet düşüncesini de kahramanında yüceltmıştır:

*Aceb midir medeniyet resülü dense sana
Vüçüd-ı mu'cizin eyler taassubu tahzir
(Beken 26, Anıl 13)*

En çarpıcı beyitlerinden birini bu şekilde ifade ederken medeniyeti taassubun karşısına koyar. Reşid Paşa ise mucizevi şekilde bu fikrin uygulayıcısı konumundadır. A.Hamdi Tanpınar'ın dediği gibi "O, bazan "medeniyet resulü, bazan "fah-r-ı cihân-ı medeniyet" olur, devri "asr-ı saadet"vüçudu "mucize", millet arasında görünüşü "biset" (Hak tarafından gönderilme)dir. Bu yeni dinin kitabı vardır "kanun"" (Tanpınar,1997:200). Kanunlar sayesinde medenileşme yolunda adımlar atan Osmanlı Devletinde, tüm insanları esareten kurtarmak medeniyet fikri ve bu fikrin uygulanmasıyla olacaktır.

Şinasi, tam bir medeniyet savunucusu olmakla birlikte,şiiirlerinde bu kavramı sık sık kullanmaz. Bunun yerine medeniyet fikrine bizi ulaştıracak kanun,hak,adalet gibi sözcükleri kullanır. Medeniyet kavramını ise kahramanı Reşid Paşa ile birlikte kullanır:

*Sensin ol fahr-i cihân-ı medeniyet ki hemân
Ahdini vakt-i saadet bilir ebnâ-yı zaman
(Beken 28, Anıl 10)*

Görüldüğü gibi medeniyet, yeni insanın vazgeçilmez ve üstün özelliklerinden biridir. Bunu zamanına uygulayan,Tanzimat'ı ilan edip asr-ı saadeti getiren Reşid Paşa;bu fikrin en önde gelen temsilcilerindendir.

"Her fırsatta aklı yücelten Şinasi,medeniyetin de esasının akıl olması gerektiğini belirtir ve Batı medeniyetinin aklın sağlam temelleri üzerine" (Ekiz,1985:66) kurulduğunu dile getirir. Fakat medenileşme yolunda onun söylediği bir tek mısrası vardır ki,üzerine başka bir şey denilmesi lüzumsuzdur. Medeniyet fikrini bütün milli değerlerin üzerine çıkarmak ideali bu dizede kendini gösterir.

*"Milletim nev'i beşerdir vatanım rû-yı zemin
(Beken 72, Anıl 37)*

ADÂLET

Medeniyet yolunda büyük adımlar atan "yeni insan", adalet kavramını da yanı başında taşır. Avrupa'da yaşanan insan hakları mücadelesi ve Şinasi'nin Paris yaşamı sırasında buna tanık olması ondaki adalet düşüncesinin gelişmesini sağlamıştır. Dizelerinde sıkça rastladığımız adalet kavramı yine ideal kahraman Reşid Paşa'da can bulur:

*Adl ü hikmetle eden sen gibi rey ü tedbir
Kahramandır ne kadar etmese de ceng ü cidal
(Beken 23, Anıl 9)*

Şinasi, Reşid Paşa için yazdığı kasidelerde bir yandan kahramanı Reşid Paşa'nın özelliklerini belirtirken diğer yandan idealindeki "yeni insan"ın hangi özelliklerle donanmış olduğunu gösterir. Adalet düşüncesi de insana Tanrı'dan ilahi bir eser olarak başlanmıştır. Bunu başka bir beyitte Şinasi şu şekilde ifade ediyor:

*Adl ü hikmet sıfat-ı bahire-i Mevlâdır
Zor ü cüretse âdem ü hayvanda muhal
(Beken 23, Anıl 9)*

Adâlet ve hikmet sıfatlarının Tanrı'ya özgü olduğunu vurgulayan Şinasi, kaba kuvvet ve şiddetin insan ile; hayvana özgü olduğunu belirtir. Buradaki ince nokta ise Reşid Paşa gibi insanların adalet ve hikmet sıfatlarına sahip olmalarıdır. Adalet kavramının arkasında insanlar arasındaki eşitlik ve demokrasi düşüncesi yatar. 18 yüzyılda Batı medeniyetini temelden sarsan bu hareketlenmelerin etkisinde kalan Şinasi bunu şiirine en güzel şekilde yansıtır.

KANUN

Şinasi'nin kasidelerindeki yeni kavramlardan birisi de kanundur. Reşid Paşa'nın Tanzimat'ın ilânıyla üstlendiği görev yeni bir devir açması bakımından önemlidir. "Eskiler de kasidelerinde padişah veya sadrazamlardan bahsederlerken, adalet veya şeriatın söz ederlerdi. Fakat onların adalet veya şeriat kökü dini olduğu halde, kanunun esasî beşeri" (Kaplan, 1995:267) olması yönünden Şinasi'nin bir hukukçu gibi açıklamasıyla anlam kazanır.

Tanzimat Fermanı ile, insan hakları devlet tarafından güvence altına alınmıştır. Can, mal ve namus güvenliği bu hakların başında yer alır. Tanzimat Fermanı'nun insanlara verdiği güveni Şinasi şu dizedelerde belirtir:

*Öyle kanun-i müebbet ki ez-ser-i nev
Devlet-i mülke bekâ saltanata istiklâl*

(Beken 24, Anıl 19)

"Devlete ve vatana yeni baştan bekâ, saltanata istiklâl" (Bilgegil, 1972) sağlayan Reşid Paşa'nın kanunları zorbalığı önlemek içindir. Şinasi şiirlerinde kanunları eşitlik ve insan yaşamının güvencesi olarak verir. Ona göre "zor kullanmayı önlemek için insan usu yasalar" (Fuat, 1999:33) oluşturarak eşitliği ve adaleti sağlamıştır.

Toplumda, güçlü karşısında güçsüzü korumak ve insanlar arasındaki eşitliği sağlamak kanunların görevidir. Kanunların özünü ise hak ve adalet oluşturur. Bu iki temel ilke sayesinde, kanunlar işler. Şinasi bunun farkındadır ve savunucusudur:

*Bu cebr-i men için akl-i beşer kodu kanun
Ki ettiler ona hükmünce adl ü hak ta'bir*

(Beken 26, Anıl 12)

Kanunların düzenlenmesinde diğer önemli iki vasıta ise kalem ve kılıçtır. Bu iki temel vasıta yerinde kullanıldığı zaman insanlık yükselecektir. "Aklın eseri olan kanun hürriyetin de temelidir. Reşid Paşa Türkiye'ye kanun fikrini getirmekle, insanları esaretten kurtarmış", onlara daha rahat yaşama olanağı sağlamıştır:

*Bir utuk-nâmedir insana senin kanunun
Bildirir haddini sultâna senin kanunun*

(Beken 29, Anıl 11)

"İnsan hakları beyannâmesini okumuş bir insanın düşüncelerini" (Kaplan, 1991, s. 170) bulduğumuz bu dizederde, Tanzimat Fermanı'nın padişahın haklarını kısıtladığını vurgulaması dikkat çekicidir.

HÜRRİYET

Hürriyet kavramı Şinasi'de kanunla bütünleşmiştir. Kanunların geçerliliği olmayan bir yerde insan hürriyetinden söz etmek mümkün değildir. Hürriyet bir hukuk sisteminin içinde insana yaşama hakkını sağlar.

Şinasi'nin şiirlerinde doğrudan doğruya hürriyet sözcüğü yoktur. Hürriyeti arzulayan bir kişi olmasına rağmen, o, ne rejim muhalifi ne de padişah düşmanıdır. Onun tek düşmanı zulüm ve esarettir. Zulüm ve esaretin elinde köle olan halkın, Reşid Paşa'nın kanunu ile azat edildiğini söyler:

*Ettiğin âzâd bizi olmuş iken zulme esir
Cehlîmiz sanki idi kendimize bir zencir*

(Beken 29, Anıl 11)

Tanzimat'ın ilanından önceki yıllardan esaret olarak bahsedilmektedir. Ayrıca halkın bilgisizliği de buna bir dayanaktır. Tanzimat'ın ilânıyla birlikte bu esaret ve cehalet sona ermiştir.

Şinasi'nin şiirlerinde zulüm ve esaret kavramları cehalet ve taassupla birlikte verilmiştir. "Taassup ve cehalet bize kendi içimizden vurulmuş zincirler" (Tanpınar,1997:200) olarak kabul edilir.

*Kader dedikleri halkın murâd-ı haktır kim
Ezelden etti bizi her umûrda tahyir*

(Beken 25, Anıl 12)

diyerek, Tanrı'nın insanı yaradılıştan bu yana özgür olarak kendi kararlarıyla baş başa bıraktığını belirtmiştir. Halkın "kader" diye nitelendirdiği bundan başka bir şey değildir. Şinasi bu görüşünü ;

*Bir ıtık-nâmedir insana senin kanunun
Bildirir haddini sultana senin kanunun*

(Beken 29, Anıl 11)

beytiyle destekler. Kanunlar insanın eline verilmiş bir hürriyet belgesi olarak gösterilir. Böylece insanların yaşam alanları daha da genişlemiş oluyordu.

MİLLET

Millet kelimesini ilk kez Tercüman-ı Ahval Mukaddimesinde kullanan Şinasi bu kavramın üzerinde önemle durmuştur. Şinasi'deki "millet" düşüncesi Fransız İhtilalini hazırlayan düşünürlerin etkisiyle olmuştur. İlk defa Tanzimat'la birlikte "millet" sözcüğü sosyolojik bir boyuta taşınmıştır. Şinasi'nin yazılarında,"millet-i hakimiyet" "heyet-i mecmua-i milliyet", "millet-i muazzama-yı Osmaniyye" gibi sözler etnesi, Osmanlılara Batılı anlamda toplumsal bir kimlik kazandırmak arzusundadır:

*Olmuş insana taassup bir umulmaz illet
Hüs-n-i tedbirin ile kurtulur andan millet*

(Beken 29, Anıl 11)

Bu beyitteki millet sözcüğüyle kastedilen şüphesiz Osmanlı Devleti sınırları içinde yaşayan halktır. Dikkat edilirse Şinasi Türk sözcüğünü kullanmaktan özellikle kaçınır. Bunun altında yatan neden Osmanlı Devleti'nin siyasi ve demografik yapısıdır.

Hak seni milletin ihyasına etmiş mebus

(Beken 24, Anıl 10)

dizesinde ise Şinasi,"yeni insan tipi"nin vazgeçilmez kahramanı Reşid Paşa'yı milletin kurtarıcısı olarak görür.

SONUÇ

Tanzimat neslinin ilk döneminde,yenileşme yolunda ilk adımları atan İbrahim Şinasi'dir. Şüphesiz "hiçbir siyasi, sosyal ve edebi olay birdenbire başlamaz ve birdenbire bitmez. Değişme ihtiyacı, İslahat hareketleri ve 19.yy.daki yenileşme"(Aktaş,1996:23) hareketleriyle şekil kazanmaya başlar. Tanzimat Fermanı,yenilik yolunda atılan en büyük adımlardan birisi olmuştur.

Tanzimat dönemi yazarlarının eserleri 18.yy Fransız düşünürlerinin etkisi altında kaleme alınmıştır. Tanzimat döneminde, Fransa'daki düşünürler din ve saltanat düşüncesini yıkmaya çalışıyorlardı. Oysa Osmanlı Devleti'ndeki Tanzimatçılar sadece bazı değişiklikler ve yenilikler istiyorlardı. Bunun temel nedeni Osmanlı Devleti sınırlarında yaşayan farklı halk kitleleriydi."Tanzimatçılar işte bu nedenle, halka hak ve görevlerini öğretecek bir sistem" (Dizdaroğlu, 1970:12-13) istiyorlardı.

Şinasi böyle bir ortamda Fransa'da bulunmuş, oradaki düşünce hareketini yakından izleme olanağı bulmuştur. Şinasi'nin Paris'te geçirdiği yıllar onun düşünce sistemini oluşturmuştur. 18 yüzyıl Fransız pozitivist düşüncesini kendine göre başarıyla yorumlamayı bilmiştir.

Şinasi'nin şiirimize kazandırdığı "yeni insan tipi", Paris'te yaşadığı dönemde gördüğü v. öğrendiği düşünceleri uygulamaya dönüştürmesiyle oluşmuştur. Bu oluşum yeniliğin göstergesi ve eskinin karşıtı bir durumdur. Mehmet Kaplan'ın belirttiği gibi: "Varlığı yok etmek isteyen Aki Paşa ile Tanrı'yı varlıkta arayan Şinasi arasındaki gizli ve gayri suuri tezat, zaman geçtikçe artacak, büyüyecek ve muazzam bir medeniyet buhranı olarak bugüne gelecektir. Devrin ruhu ferde ve fertten eserine aksediyor." (Kaplan,1998:36) Böylece edebiyat dünyamız ve düşünce hayatımız yeniliğin peşinde takılıyor.

Şinasi'nin Türk şiirine getirdiği yenilik şekil bakımından önem arz etmeyebilir. Faka içerikte ve özde yaptığı yenilik önemlidir. Şinasi, Batı'dan aldığı "hak, adalet, hüriyet medeniyet, akıl" gibi yeni kavramları, idealinde oluşturduğu "yeni insan tipi"nde vücuda getirerek bir yeniliğe imza atmıştır.

- * Şiire soktuğu yeni kavramlarla, şiiri geleneksel mazmunlardan kurtarmıştır.
- * Sade ve yalın bir anlatım tarzıyla, şiiri halka yakınlaştırmayı bilmiştir.
- * Düşünceyi şiire sokarak, abartılı söz oyunlarından kaçınmıştır.
- * "Yeni insan tipi"ni Reşid Paşa'nın şahsında ülkenin geleceğinde etkili rol oynayacak gençlere aşılama çalışmıştır. "Yeni insan tipi" ise aklını kullanabilen, adaletli, insan haklarına saygılı, vatanperver, kanunlara karşı saygılı, medeni, ilim ve irfan sahibi kişilerdir. Bu yönde kendisini geliştiren kişiler "aydın" niteliğini kazanabilirler.

KAYNAKLAR

- Addington, Jack Ensign, *% 100 Düşünce Gücü* (Çev. Birol Çetinkaya), Akaşa Yay., İstanbul, 2000
- Akıncı, Gündüz, *Batıya Yönelirken Şinasi*, Ankara, Kurtuluş Matbaası, 1966
- Aktaş, Şerif, *Yenileşme Dönemi Türk Şiiri Antolojisi 1*, Akçağ Yay., Ankara 1996
- Anıl, Mualla, *Şinasi- Müntahabat-ı Eş'arım- Divan*, Akba Kitabevi, Ankara, 1945
- Beken, Süheyl, *Şinasi- Müntahabat-ı Eş'ar*, Dün- Bugün Yayınevi, Ankara, 1960
- Bilgegil, Kaya, *Şair Şinasi- Hal Tercümesi Üzerine Bir Araştırma*, İstanbul, 1972
- Dizdaroğlu, Hikmet, *Şinasi., Hayatı, Sanatı, Eserleri*, Varlık Yay., İstanbul, 1970
- Ekiz, Osman Nuri, *Şinasi Hayatı Sanatı ve Eserleri*, Kastaş Yay., İstanbul, 1985
- Fuat, Mehmet, *Şinasi*, Yapı Kredi Yay., İstanbul, 1999
- Kaplan, Mehmet, *ŞiirTahlilleri 1*, Dergah Yay., İstanbul, 1998
- Kaplan, Mehmet, *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar 1*, Dergah Yay., İstanbul, 1995
- Kaplan, Mehmet, *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar 3 Tip Tahlilleri*, Dergah Yay., İstanbul 1991
- Parlaur, İsmail, *Recazade Mahmut Ekrem Hayatı-Eserleri-Sanatı*, Atatürk Kültür merkezi Yay., Ankara, 1995
- Tanpunar, Ahmet Hamdi, *19'uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, Çağlayan Kitabevi, İstanbul, 1997
- Tuncer, Hüseyin, *Araştırmalar Devri Türk Edebiyatı 1 Tanzimat Edebiyatı*, Akademi Kitabevi, İzmir, 1994
- Uyguner, Muzaffer, *Şinasi Yaşamı Sanatı Yapılarından Seçmeler*, Bilgi Yay. Ankara, 1991